

“OP ZOEK NAAR GEWIN EN PROFIJTELIJCKE HANDEL IN AZIË”

*De Generale Keizerlijke- en Koninklijke Indische Compagnie in het kielzog van de Vereenigde Oost-Indische Compagnie (deel II) **

A. J. LANSEN

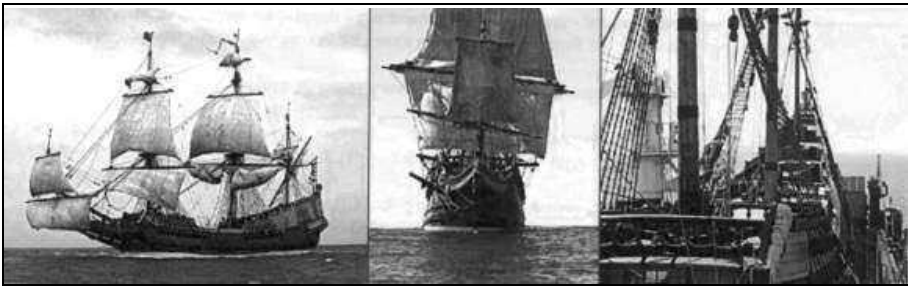
19 Uitrusting van de schepen

De bouw en de uitrusting van VOC-schepen was schriftelijk vastgelegd: de Amsterdamse Kamer nam de helft, Zeeland een kwart en de andere Kamers ieder een evenredig deel voor hun rekening.

Bijna alle bouwmaterialen voor de schepen werden uit het buitenland betrokken. Hennep, vlas, ijzer, teer, pek, alles werd in de Republiek gebruiksklaar gemaakt; hout – in alle soorten (eiken, grenen en vurenhout) en maten – werd in de scheepsbouw toegepast.

De gemiddelde bouwtijd voor een VOC-schip was aanvankelijk ongeveer 18 maand, maar door modernere bouwtechnieken was dit rond 1750 ingekort tot maximaal 4 maand (!).

Het loon van de meester-scheepstimmerman schommelde rond de 1000 gulden, plus gratis brandstof en bier. De scheepstimmerlieden verdienden 30 stuivers per dag in de zomer, en in de winter – kortere werkdagen – 20 stuivers. Deze bedragen golden voor de eerste helft van de 18de eeuw.

*Het VOC-schip De Batavia, een varende replica, gebouwd
op de VOC-scheepswerf in Lelystad, Flevoland, Nederland*

* Deel I van deze bijdrage, waarmee de auteur de eerste prijs won in de tweejaarlijkse wedstrijd, gehouden door Numismatica Brugge & Het Vrije in 2007, is verschenen in JEGMP 2011, p. 63-140.

Na 1700 had de VOC meer dan 150 schepen in de vaart. De bouw- en uitrustingskosten beliepen begin 1700 ca. 150.000 gulden. De onderhoudskosten per schip lagen rond de 40.000 gulden.

De meeste Oost-Indiëvaarders waren zgn. spiegelschepen met een vlakke achterkant; zij werden op dezelfde manier gebouwd als de toenmalige oorlogsschepen.

Nieuwe VOC-schepen werden gebouwd op o.a. de werven in Middelburg, Hoorn, Enkhuizen, Dordrecht en Amsterdam.

*Voorbeeld van het VOC-schip De Gerechtigheid,
dat Aziëvaarten heeft gemaakt in de periode 1742 tot 1763*

De Amsterdamse werf was de grootste in de Republiek voor zowel nieuwbouw, herstellingen als onderhoud. Meestal waren het grote driemasters, variërend in lengte van 37 tot 45 meter en een gemiddelde tonnage van 800 tot 1100 ton; geladen hadden ze een gemiddelde diepgang van 7 meter.

De kleinere schepen van gemiddeld 600 ton werden gebruikt voor de intra-Aziatische handel.

De grote schepen waren voorzien van twee hoofdgeschutdekken waar, indien nodig, een vijftigtal kanonnen konden worden opgesteld.

Tot de standaarduitrusting van schepen behoorde een hoeveelheid slag- en steekwapens, musketten, diverse soorten kogels en uiteraard de benodigde vaatjes buskruit. Als ballast werden ook kanonlopen meegenomen die tijdens de reis eventueel ook als wisselstukken konden dienstdoen, met daarnaast een lading loden schuitjes, dakpannen en bouwstenen.

Meestal werd vanuit het thuisland stukgoed meegenomen bestaande uit stoffen zoals fluweel. Ook werd goud- en zilverwerk meegenomen, evenals een grote voorraad wijn en sterke drank voor de compagniedienaren in de verschillende factorijen. Ook gingen aardewerken pijpen, reserveankers en tuigage mee, incl. een grote hoeveelheid zeildoek. Alle soorten messen, bestek, glaswerk en aardewerk evenals interieurvoorwerpen zoals kandelaars werden meegenomen voor het voc-personeel in de verschillende factorijen of voor de Aziatische handel.

Zoals gebruikelijk was ook een grote partij gemunt en ongemunt zilver aan boord, soms ook goud in de vorm van o.a. dukaten.

Voor de bemanning aan boord werd proviand meegenomen, bestaande uit o.a. ingelegd vlees en spek, rijst, erwten en bonen, stokvis, boter, scheepsbeschuut, meel, olie en azijn, bier en uiteraard een grote hoeveelheid water. Tevens werden grote hoeveelheden kaas aan boord gebracht.

Voor de slacht onderweg werden als levende have varkens, schapen en kippen meegenomen.

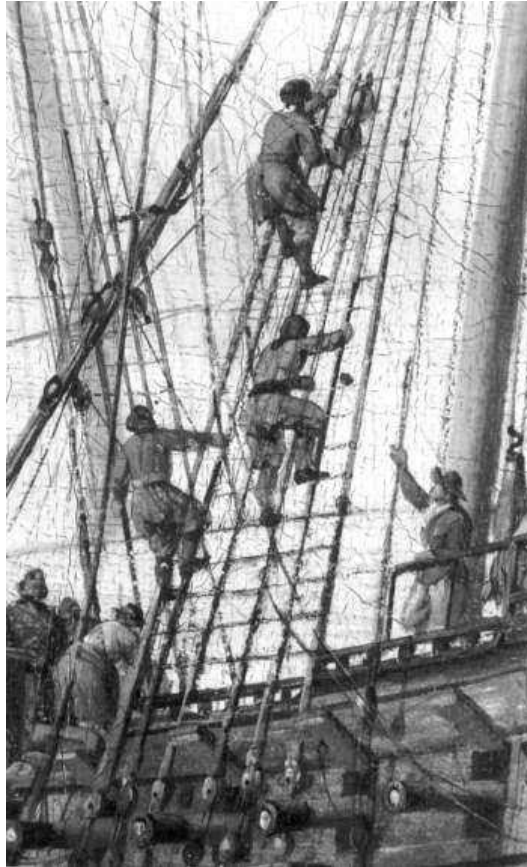
Ook veel ingelegde, houdbare, proviand werd meegenomen, o.a. komkommers in het zuur, zuurkool, wortel, uien en augurken.

Het was gebruikelijk om eerst het bier op te drinken en daarna pas de watervoorraad aan te spreken. Elke dag werd een aantal mutsjes wijn, jenever of brandewijn verstrekt aan de zeelui, dit ter voorkoming van ziektes en verder ongemak tijdens de reis.

De hele bemanning werd gedurende de hele reis op rantsoen gezet, behalve de kapitein en de hoofdofficieren, de hoofdkooplieden, de predikant en eventuele vrouwelijke passagiers.

20 Samenstelling van de scheepsbemanningen

Bij de voc ging men een dienstverband aan voor een aantal jaren in Azië: voor zeelui was dat drie jaar en voor het overige personeel vijf jaar; de heen- en terugreis waren hierin niet inbegrepen.

Detail van een schilderij uit 1698 van A. Storck

De scheepslui op de voc-schepen pleegden tijdens de vaart o.a. scheepsonderhoud aan het "staand want", hijsen en reven van de zeilen, scheepswacht en roerganger, het bedienen van de lenspompen en het kalefateren van het schip

In de eerste helft van de 18de eeuw bereikte deze migratie een hoogtepunt en stond ongeveer een kwart van de beschikbare zeelieden en soldaten in de Republiek op de loonlijst van de VOC. Ongeveer een derde op deze lijst was soldaat van beroep.

Dit betekende een groot tekort aan personeel, en er moest aanvulling vanuit het buitenland komen.

Rond 1700 was een kwart van de bemanning op de VOC-schepen afkomstig uit het buitenland. De soldaten in VOC-dienst, aan boord en in Azië, waren voor ca. 35% afkomstig van buiten de Republiek.

Rond 1710 was gemiddeld 3 tot 3½% van de bemanning afkomstig uit de Oostenrijkse-Nederlanden.

Veel van de buitenlandse zeelui waren afkomstig uit de diverse Duitse Staten, maar ze werden ook geronseld in Denemarken en de andere Scandinavische landen. Dit gold zowel voor zeelui als voor soldaten. Ook Engelsen, Ieren en Schotten monsterden aan.

Het aandeel soldaten en matrozen ging echter sterk achteruit door de extreem grote vraag naar compagniedienaren vanaf het tweede kwart van de 18de eeuw.

Rond 1720-1730 waren in totaal gemiddeld 150 VOC-schepen in de vaart, waarvan ongeveer een derde gebruikt werd voor de handelsvaarten binnen Azië. Rond 1700 stond ongeveer 25.000 man op de betaalrol van de VOC, vijftig jaar later was dat ongeveer 35.000, waarbij het personeel is meegerekend op de heen- en retourvloten en op de schepen varend op interne Aziatische bestemmingen.

Omstreeks 1730 was ongeveer 5.000 man van dit personeelsbestand zeevarend personeel waarvan ca. 60% na afloop van hun contract terugkeerde naar Europa.

Hierbij is geen rekening gehouden met de grote aantallen Aziatisch personeel dat op de VOC-schepen in Azië voer en waarvan veelvuldig gebruik gemaakt werd.

21 Gages, vergoedingen en winstuitkeringen bij de OIC

Onderstaande tabel geeft een algemeen overzicht van de maandlonen voor diverse functies, uitbetaald in Zuid-Nederlandse guldens in de periode rond 1720-1735 aan boord van een OIC-schip (*opm.: de gemiddelde valutakoers van een Oostenrijkse taler (Gulden) lag ongeveer 10% lager dan die van een Noord-Nederlandse Gulden*):

- een kapitein verdiende 150 gulden
- een onderkapitein 60 tot 100 gulden
- een eerste stuurman 55 tot 70 gulden
- een tweede stuurman 40 tot 60 gulden
- een volwaardig matroos 14 gulden
- een scheepstimmerman 48 tot 52 gulden
- een luitenant 60 tot 80 gulden
- een geoefend soldaat 8 tot 10 gulden
- een schrijver 24 tot 26 gulden.

Vóór afvaart ontving elk bemanningslid een dubbel maandloon als handgeld. Tijdens de reis werden nog eens drie maandlonen uitgekeerd die echter pas na thuiskomst in Oostende verrekend werden

Elk compagnielid had het recht om op beperkte schaal privé-handel te drijven door *pacatille* aan te schaffen. Afhankelijk van rang en functie werd het aantal kisten of m³ vastgesteld. Dit gold zowel voor de heen- als terugreis. De winst op deze transacties bedroeg gemiddeld 150%. Dit gemiddelde winstpercentage gold voor zowel de hele bemanning, als de kapitein en de officieren.

De scheepsbemanning deelde niet mee in de winst bij de verkoop van de handelsgoederen. Gemiddeld werd hierop een winst geboekt van 58% bij een totale uitreding van 39 schepen gerekend over de bestaansperiode van de oic, incl. geconfisqueerde, verloren gegane en gekaapte schepen. De winst op deze handelsgoederen ging naar de aandeelhouders.

22 *Gages, vergoedingen en winstuitkeringen bij de voc*

Onderstaande tabel geeft een algemeen overzicht van de maandlonen voor de diverse functies, uitbetaald in Noord-Nederlandse guldens aan boord van een voc-schip, rond 1730:

- een kapitein verdiende 60 tot 80 gulden
- een onderkapitein 50 tot 60 gulden
- een eerste stuurman 40 tot 50 gulden
- een tweede stuurman 30 tot 35 gulden
- een volwaardig matroos 11 tot 12 gulden
- een scheepjongen ongeveer 6 gulden
- een scheepstimmerman 35 tot 45 gulden
- een scheepsdokter 36 gulden
- een luitenant 45 tot 55 gulden
- een onderofficier 18 tot 24 gulden
- een busschieter (soldaat), afhankelijk van ervaring, 9 tot 16 gulden
- een schrijver 17 tot 23 gulden
- een onderkoopman *ca.* 40 gulden
- een opperkoopman *ca.* 120 gulden
- een 1ste koopman (Hoofdkoopman) *ca.* 150 gulden.

Bij indiensttreding ontving iedere matroos en soldaat twee maanden gage of soldij op voorhand, in principe bedoeld voor aanschaf van kleding en scheepsbenodigdheden (maar dit ging meestal op aan drank en vrouwen !).

Afhankelijk van rang en functie werd aan compagniesdienaren toegestaan om een bepaalde hoeveelheid goederen, met een vastgestelde waarde, mee te nemen op de terugreis. Hierop werden winsten gerealiseerd van vele honderden procenten t.o.v. de aankoopwaarde. Vriendjespolitiek en corruptie speelden hierbij een grote rol.

Deze gepermitteerde goederen werden verhandeld voor eigen rekening. Aanvankelijk was de totale koopwaarde van de goederen aan regels gebonden, maar omwille van de genoemde uitwassen (illegale particuliere handel) werd geprobeerd om deze door nog strakkere reglementering in te dammen.

Er werden uitvoerige regels opgesteld omtrent de afmeting van de scheepskisten en de aantallen en de soorten goederen. Na aankomst verkocht de Compagnie deze goederen op openbare veilingen, en de opbrengst ging naar de compagniedienaar. Het strakker aanhalen van deze regels is pas na 1750 ingevoerd, wat echter te laat was om het negatieve financiële tij voor de VOC te keren.

Elke VOC-dienaar had het recht op particuliere handel, als middel voor het verwerven van extra inkomen tijdens hun contractjaren in Azië. De winsten verkregen uit de Aziatische handel werden op wissel naar de Nederlanden overgemaakt. Er zijn geen exacte percentages bekend over deze reguliere en illegale sluikhandel (!).

Voor de kooplieden waren de winsten gigantisch. Als voorbeeld: bij een salaris van 350 gulden per maand, binnen de drie jaar, een wissel trekken van ca. 22.000 gulden, mag wel uitzonderlijk genoemd worden. Een ander voorbeeld: als onderkoopman met een maandwedde van 40 gulden voor een bedrag van 42.000 gulden op wissel naar de Nederlanden overboeken, en dat verdiend binnen enkele jaren !

Na 1724 ontving elke compagniedienaar, op een retourschip vanuit Indië, naar rato van ieders maandloon, een extra vast bedrag, dit als stimulans om als bemanningslid weer op een retourschip aan te monsteren (gemiddeld bleef 40% na afloop van hun contract in Azië achter !)

Matrozen ontvingen gemiddeld 150 en soldaten 100 gulden bij aanmonstering voor de retourreis, uit te keren bij aankomst in de thuishaven.

23 *Handelsgeld in gebruik bij de OIC*

De Oostenrijkse Overheid verbood het verscheppen van inlandse valuta naar Azië. Om die reden transporteerden de Zuid-Nederlandse schepen hoofdzakelijk zilveren Spaanse matten, ook wel piasters genoemd, naar Azië, voor de aankoop van goederen.

Voorbeelden van zilveren Realen geslagen in Peru (zgn. PLUS ULTRA-types met het wapenschild van de Spaanse koning); resp. geslagen in Lima 1699 R en 1703 H in Potosi 1665 en onder Filips IV een acht Reaal stuk uit 1662

Deze zilveren munten gingen in kisten als lading mee aan boord.

De schepen van de Oostendse Compagnie vervoerden, voor het grootste deel, gemunt zilvergeld, afkomstig uit Latijns-Amerika, uit de Spaanse zilvermijnen. Dit waren hoofdzakelijk de realen van acht (*reales de ocho*).

De Spaanse zilvervloot kwam jaarlijks naar Cadiz, waar het zilver werd opgeslagen. Talrijke bankiers distribueerden dit zilver en zilvergeld door heel Europa naar geldhandelaren. Tijdens de oic-periode werden twee verschillende types matten als handelsgeld gebruikt.

De zogenaamde Pilaardollars met het opschrift *PLUS ULTRA* en Pilaren op de voorzijde, en op de keerzijde o.a. het wapen van Castilië-Leon. Dit zilvergeld werd geslagen in Potosi en Lima, het zilver werd in de Andes gedolven. Het ander type zilveren munt had op de voorzijde ook de pilaren met wapen, kruis, leeuwen en kasteel, en op de keerzijde het wapen van de Spaanse koning.

Een in Segovia geslagen 8 realen 1630 onder Filips IV

Een 8 reaalen stuk geslagen in Spanje, muntplaats Toledo, gemunt met Mexicaans zilver; ca. 1660-1680

Een acht Realen stuk geslagen in Mexico 1733 met het wapen van de Spaanse koning

Deze matten met het koningswapen waren de meest bekende munten, geslagen in de diverse muntsteden in Mexico.

Franse *écu*'s en Engelse *crowns* werden ook in Azië gebruikt voor aankopen. Deze zilveren Franse en Engelse munten werden geleverd door Amsterdamse geldhandelaren aan hun collega's in Antwerpen, Brugge en Gent.

Franse zilveren écu uit 1697 geslagen te Parijs onder Lodewijk XIV, door de oic gebruikt als handelsgeld in Azië

Engelse zilveren crown uit 1671 geslagen onder koning Karel II, door de oic gebruikt als handelsgeld in Azië

Engelse zilveren crown geslagen onder koningin-weduwe Anna geslagen in 1707, eveneens door de oic gebruikt als handelsgeld in Azië

Engelse zilveren halve crown uit 1689 met koning en koningin Willem en Maria; eveneens door de OIC gebruikt als handelsgeld in Azië

Mexicaans zilver omgesmolten tot zilverbaren die door de OIC werden meegenomen naar India om daar omgemunt te worden tot o.a. zilveren roepias

Het zilver, gemunt of ongemunt in zilverbaren, werd, wanneer men grote hoeveelheden wilde meenemen, via Londen of sluiptwegen vanuit Amsterdam naar de Oostenrijkse Nederlanden, over land of over zee, gesmokkeld, dit om de uitvoerbeperkingen, opgelegd door de Oostenrijkse regering, en de sancties t.a.v. geldtransacties door de Republiek naar de Oostenrijkse Nederlanden te ontduiken.

Dit smokkelgeld werd in veel kleine hoeveelheden aangevoerd om het risico bij inbeslagname zoveel mogelijk te beperken.

Voor aankopen van goederen in Azië voor de retouren, werden grote bedragen meegenomen; deze liepen in de vele honderdduizenden Oostenrijkse talers.

Het is niet geweten of de OIC ook aankopen financierde met goud, al dan niet gemunt.

24 *Handelsgeld in gebruik bij de voc*

Evenals de oic gebruikte de voc Spaanse matten als handelsgeld. Tevens werden zilverbaren, in een hoeveelheid variërend van 50 tot 100 stuks, voorzien van een voc en Kamer instempeling meegenomen vanuit de Nederlanden naar Azië. Ook scheepskisten vol met provinciaal geslagen zilveren munten werden meegenomen voor aankopen: gouden en zilveren dukaten, zilveren rijksdaalders, leeuwendaalders en zilveren rijders. Ook gouden Venetiaanse en Hongaarse dukaten werden in grote hoeveelheden meegenomen.

De diverse provinciale munthuizen sloegen speciaal voor de handel in de Oost en op bestelling van de Heren Zeventien, in zeer grote hoeveelheden zilveren rijders en klein zilver muntgeld zoals schellingen en enkele en dubbele stuivers.

Met vrijwel elk voc-schip werd geld meegezonden, in kisten verpakt, met vaak voor meer dan 400.000 gulden in handelswaarde.

De voc heeft in de 17de en 18de eeuw voor ongeveer 600 miljoen Noord-Nederlandse guldens naar Azië verscheept, waarvan het merendeel in de eerste helft van de 18de eeuw.

Om de particuliere handel en corruptie in Azië te beteugelen sloegen Holland, Zeeland en West-Friesland vanaf 1728 zilveren dukatons met het voc-wapen. Gelderland, Utrecht en Overijssel volgden in de jaren na 1737. Tevens werden zilverstukken van 3 en 1 gulden en 10 stuivers geslagen met het voc-monogram.

Om het tekort aan kleine pasmunt tegen te gaan sloegen Holland, Zeeland, West-Friesland, Gelderland en de Stad Utrecht koperen duiten met het voc-monogram.

Voor de intra-Aziatische handel werden in de periode 1700-1750 op diverse plaatsen in Azië eigen voc-munten geslagen met voc-opschriften of inheemse kenmerken. Hieronder vallen o.a. gouden Javaanse dukaten en ropijen, gouden en zilveren fanams en pagodes, zilveren ropijen uit Paliakate en koperen kransstuivers uit Ceylon en Negapatnam.

Daarnaast werden er voor onderlinge Aziatische transacties gouden Japanse kobangs, zilveren abbasis uit Perzië en baar Chinees goud gebruikt.

Japans schuitzilver en staafkoper werd gebruikt voor vermunting in de voc-factorijen in Azië: het zilver voor ropijen en het koper voor kleine pasmunt.

Provinciale muntslag bestemd voor handelsdoeleinden in Azië

*Zilveren bezemstuivers van Holland, Zeeland
en Friesland 1738, 1739 en 1738*

*Zilveren twee stuivers van Holland
en Gelderland 1742 en 1710*

*Zilveren zes stuivers, ook wel scheepjesschellingen
genoemd, van West Friesland 1730 en 1678*

Zilveren gulden van Deventer 1698

Zilveren gulden van Utrecht 1714

Provinciaal zilvergeld bestemd voor handelsdoeleinden in Azië

Zilveren daalder ofwel 30 stuivers van Zeeland 1683

Zilveren halve rijksdaalder van Zeeland 1621

Zilveren rijksdaalder 1622

Zilveren twee gulden van Holland 1694

Zilveren twee gulden van Gelderland 1694

Provinciale munten bestemd voor de handel in Azië

Zilveren leeuwendaalder van Gelderland 1640

Zilveren leeuwendaalder van de Stad Zwolle 1649

Zilveren leeuwendaalder van Holland 1679

Zilveren halve leeuwendaalder van Holland 1589

Provinciale, zilveren munten bestemd voor de handel in Azië

Zilveren halve dukaat van Holland 1660

Zilveren dukaat van Holland 1694

Zilveren drie guldenstuk van Zeeland 1694

Zilveren drie guldenstuk van Utrecht 1735

Provinciale zilveren munten bestemd voor handelsdoeleinden in Azië

Zilveren rijder Holland 1673 en 1672

Zilveren rijder van West Friesland 1659

Handelsgeld VOC

Gouden dukaar 1640 van Gelderland

Gouden dukaar van Holland 1653

*Gouden dukaar 1729 Utrecht afkomstig
uit het VOC-scheepswrak Vliegent Hart*

Gouden dubbele dukaar uit Holland 1655

*Gouden dubbele dukaten uit Zeeland 1656
en Gelderland 1646*

Handelsgeld bestemd voor aankoop goederen

Zilverbaar vervaardigd van Spaans zilver uit Amerika, afkomstig uit het voc-scheepswrak De Bredenhof, met klopp van de Kamer van Zeeland (Z) en de muntplaats M (Middelburg) en muntmeesterteken FE

Spaanse zilveren mat: Reaal van Acht

Zilveren larijnen afkomstig uit o.a. Perzië, Ceylon en Voor-Indië

1601 - 1695

1695 - 1710

1710 - 1714

1714

1714 - 1736

Gouden Japanse kobangs, 5 stuks uit de periode 1601 tot 1736,
resp. 1601-1695, 1695-1710, 1710-1714, 1714, 1714-1736

Deze gouden kobangs werden door de Nederlanders op het eilandje Deshima
in Japan geaccepteerd als betaling voor de door hen geleverde goederen.

Deze gouden munten werden meestal omgesmolten tot goudbaren
en weer gebruikt voor het slaan van gouden roepies e.d.

*Gouden Kobang, periode 1601-1695 met goedkeuringsmerk
staande Hollandse leeuw middenin*

Zilveren munten geslagen met VOC embleem in diverse muntplaatsen in de Noordelijke Nederlanden; de Zeven Provinciën bestemd voor handel in geheel Azië; periode 1728-1740

Ducats of silveren voc-Rijders: Holland 1728, West-Friesland 1728, Gelderland 1738, Zeeland 1740, Utrecht 1740

Koperen munten met VOC embleem geslagen door de diverse munthuizen en Provincies

voc-duit Zeeland 1745

voc-duit West Friesland 1729

voc-duit Gelderland 1731

voc-duit Holland 1732

Halve voc-duit Holland 1750

Koperen munten geslagen in Voor-Indië en Ceylon en specifiek bestemd voor de Aziatische handel

2 stuivers Negapatnam

1 stuiver Negapatnam

Duit Negapatnam

Loden voc-kasje Nakapattanam

4 kas Paliakate

25 Verschillen en overeenkomsten tussen de OIC en de VOC

Een belangrijk verschil in bestuursinrichting tussen de OIC en de VOC is direct aan te geven: de OIC werd vanuit een centraal punt bestuurd; het hoofdkantoor was in Antwerpen met aan de top een directie van zeven hoofden, waarin drie bankiers, met mogelijkheden voor het uitvoeren van een direct, flexibel beleid.

De VOC was opgedeeld in een aantal Kamers, in verschillende plaatsen, wijd verspreid, met een dagelijks bestuur ter plaatse, met aan de top de Heren Zeventien, wat een logge en langzame bestuursstructuur opleverde.

Met betrekking tot financiering van de uitredingen is ook een duidelijk verschil aan te geven: de aandelen van de OIC waren voor 80% in handen van de Oostenrijkse Nederlandse beleggers en de resterende 20% in vreemde handen, terwijl het aandelenpakket van de VOC voor praktisch 100% in provinciale, Republikeinse, handen was.

Bij de handelsbevoegdheden van de Kooplieden en Hoofdkooplieden waren er grote overeenkomsten. De verantwoording was praktisch hetzelfde: aankoop, kwaliteit en kwantiteit van de handelsgoederen waren bij de OIC vastgelegd in *Resoluties*, en bij de VOC in de *Generale Eis* door de Bewindhebbers.

De OIC en VOC namen dezelfde vaarroutes naar India en Kanton. De OIC week echter op de retouren ook dikwijls, met een kleine omweg, uit naar Zuid-Ame-

rika, terwijl de voc-schepen direct op huis aan koersten via de Afrikaanse westkust.

De oic opereerde in India alleen op de Malabar- en Coromandelkust en het Chinese Kanton, terwijl de voc in heel Azië handel dreef.

De meegebrachte retourgoederen voor de Europese handel waren voor beide Compagnieën identiek, waarbij de hoofdproducten peper, koffie en thee de meeste winst opleverden.

Voor beide Compagnieën was heel Europa afzetgebied voor hun handelswaren.

De uitrusting van de schepen toont wel grote verschillen tussen beide Compagnieën: de oic koos voor snelle, kleine schepen, nieuw gebouwd of slechts kort in gebruik bij buitenlandse reders, relatief licht bewapend; daartegenover stonden de voc-schepen, groot, log, langzaam, nieuw gebouwd en zwaar bewapend.

De oic kwam met snelle, kleine retourvrachten, terug in Oostende, terwijl de voc met de grote schepen meer retourvracht mee terug bracht, maar wel in een veel langzamer tempo.

Een ander verschil was dat de oic veelal afhankelijk was van andere Compagnieën, wanneer een retourschip moest worden opgekalefaterd, terwijl de voc op de grote handelsposten zelf scheepswerven in bedrijf had om haar schepen na te kijken of te repareren.

Het ronselen en werven van bemanningen en militairen gebeurde voor beide Compagnieën op praktisch dezelfde manier: in kroegen en herbergen, plaatselijk, maar ook provinciaal en zelfs in het buitenland.

Een verschil was dat op de oic-schepen ongeveer een derde buitenlandse bemanning aanwezig was, terwijl dit bij de voc niet boven een kwart uitkwam.

Een ander belangrijk verschil waren de gages bij de oic en de voc: de oic betaalde beduidend meer dan de voc, waardoor het ronselen van scheepsbemanningen weinig problemen opleverde. De oic keerde ook bij het aanmonsteren en afzwaaien grotere bedragen uit.

Niet geheel duidelijk is of de Hoofdkooplieden bij de oic en voc dezelfde gigantische winsten voor eigen gewin behaalden.

In het algemeen gesteld, kan de conclusie worden getrokken dat zowel de voc als de oic, in dezelfde periode, grote winsten maakten met hun Aziatische producten op dezelfde handelsmarkt in Europa.

26 Epiloog

Er kan worden vastgesteld dat de Oostendse Compagnie tijdens de korte periode dat ze in Azië handel dreef, grote successen heeft geboekt. Volgens Parmentier werd tussen 1726 en 1744, met inbegrip van terugbetaald kapitaal en uitgekeerd dividend, een netto winst behaald van 166% (!).

In de periode 1723 tot 1735 werd een jaarlijks rendement van 13% uitgekeerd door de OIC, voornamelijk behaald door de winst op peper, thee en koffie, en dat ondanks een bescheiden aandeel van 4 tot 10% op de totale Europese markt, en dit ondanks de felle tegenwerking van de VOC en EIC bij het verhinderen van o.a. het aanmonteren van zeelui, investeringsbeperkingen, ravitaillingsbeperkingen op de handelsroutes en het verstoren van de mogelijkheden voor aankoop van handelsgoederen in Azië.

Een ander belangrijk verschil met de VOC, maar wel een belangrijk winstpunt voor de OIC, waren de omvangrijke smokkelactiviteiten naar verschillende Europese landen van allerlei Aziatische goederen die in die landen zwaar belast werden of waarop hoge invoerrechten door hen werden geheven. Dit smokkelgebied omvatte zowel Engeland, Portugal, Frankrijk en – belangwekkend – ook de Noordelijke Nederlanden !

Deze smokkelactiviteiten vonden in geringe mate plaats door de VOC binnen Europa.

De activiteiten van de OIC in India en China, die uitermate succesvol waren, waren de reden om, aangestuurd door de VOC en de EIC, via diplomatieke weg, de OIC de nek om te draaien.

Onder grote druk stemde de Duitse keizer en aartshertog van Oostenrijk, Karel VI, ermee in om de activiteiten van de OIC in 1727 op te schorten en in 1731/32 de Compagnie op te heffen, om in ruil daarvoor, door de Pragmatieke Sanctie, zijn dochter Maria Theresia als troonopvolgster te laten erkennen.

27 Bibliografie

ATKINS, J. : *The coins and tokens of the Possessions and Colonies of the British Empire*, London 1889.

BEEK, B. VAN; JACOBI, H. & SCHARLOO, M. : *Geld door de Eeuwen heen, Geschiedenis van het geld in de lage landen*, Pampus Association, Amsterdam 1984.

BOXER, C.R. : *Jan Compagnie in oorlog en vrede; beknopte geschiedenis van de VOC*, De Boer Maritiem, Unieboek, Bussum 1977.

CATTHOOR, P. : *Criminaliteit in het land van Waas 1700-1750*, Licentiaatsverhandeling, Universiteit van Gent 2000/2001.

- CHIJS, Mr. J.A. VAN DER : *Catalogus der numismatische verzameling van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en wetenschappen*, Batavia & 's Gravenhage 1889 en 1896.
- DEWULF, D. : *De private kapitale markt in de 18de eeuw; een vergelijking tussen de regio's Gent en Ieper*, Licentiaatverhandeling, Universiteit van Gent 2003/2004.
- GAASTRA, F.S. : *De geschiedenis van de VOC*, Unieboek BV, Bussum 1982 en 2002 (bewerkte en uitgebreide versie van de 1982 uitgave).
- GLENDINING & CO. : *The Pridmore Collection of the coins of the British Commonwealth of Nations – Part II : Asian territories, India and Australia*, auction London 1982.
- GROGAN, H.T. : *Catalogue de la collection importante H.T. Grogan à Londres*, J. Schulman, Amsterdam, 23 februari 1914.
- HULLU, J. DE DR. : *De matrozen en soldaten op de schepen der Oost-Indische Compagnie*, Bijdrage Tijdschrift Taal-, Land- en Volkenkunde, deel 69, 's Gravenhage, 1914.
- ISEGHEM, I. VAN : *Éléments de numismatique ostendaise*, Dupriez, Bruxelles 1903.
- JACOBS, Els M. : *Varen om peper en thee – Korte geschiedenis van de VOC*, Rijksmuseum Nederlands Scheepvaartmuseum, Walburg Pers, Zutphen 1991.
- KUIJP, A.W. VAN DER : *VOC-monumenten op Sri Lanka*, Balmedia, Schiedam 2005.
- LOON, Gerard VAN : *Beschrijving der Nederlandse Historiepenningen 1683-1758 en het vervolg daarop 1822-1869*.
- MARSDEN, Peter : *De laatste reis van de Amsterdam*, de Boer Maritieme Handboeken, Unieboek BV, Bussum 1974.
- MEILINK-ROELOFSZ. et al. Prof. Mr. M.A.P. : *De VOC in Azië*, Fibula-van Dishoeck, Unieboek, Bussum 1976.
- MILLIES, H.C. : *Recherches sur les monnaies des indigenes de l'archipel indien*, Martinus Nijhoff, La Haye 1871.
- MOQUETTE, J.P. : *De munten van Nederlands Indië; een serie artikelen over VOC-duiten van Zeeland, West Friesland, Gelderland, Utrecht, en Holland, nrs. 1-5*; gepubliceerd in het Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde van het Bataviaasch genootschap voor Kunsten en Wetenschappen, Batavia 1907-1910.
- NETSCHER, E., & CHIJS, Mr. J.A. VAN DER : *De munten van Nederlands Indië*, Lange & Co., Batavia 1863.
- NGE, Tony Lye Fong : *The collection of Malacca Coinages, 13th to 18th Century*, Selangor (Maleisië) 2005.

- PARMENTIER, J. en LAARHOVEN, R. : *De avonturen van een VOC-soldaat. Het dagboek van Carolus Van der Haeghe 1699-1705*, Walburg Pers, Zutphen 2002.
- POL, A. & JACOBI, H. : *De schat van het Vliegent Hert*, Koninklijk Penningkabinet, Leiden 1993.
- POL, A. : *Schepen met geld; de handelsmunten van de VOC, 1602-1799*, Koninklijk Penningkabinet, SPU-Uitgeverij, 's Gravenhage 1989.
- SCHOUTEN, J. : *In Woord en Beeld; Tafereelen uit de Geschiedenis des Vaderlands*, 2de druk, Kemink & Zn, Utrecht 1912.
- SCHOLTEN, C. : *De munten van de Nederlandsche gebiedsdelen Overzee 1601-1948*, J. Schulman, Amsterdam 1951
- SCHUYESMANS, B. : *De Oostendse Compagnie, ca. 2001*.
- SCHULMAN, J. : *Veilingcatalogus 23 mai 1923 : Collection de Feu le Dr. Jules Meili à Zurich; Munten van Portugal en Nederlands-Indië (Monnaies Continentales et Coloniales du Portugal, Série de Monnaies découpées ou contremarquées surtout des Indes Occidentales)*.
- SCHULMAN, J. : *Veilingcatalogus 4 februari 1925 : Collection de Monnaies des Indes Néerlandaises et Portugaises*, Keizersgracht 448, Amsterdam.
- SCHULMAN, J. : *Veilingcatalogi periode 1926-1984*.
- SCHULMAN, L. : *Veilingcatalogi periode 1989-2004*.
- SCHULMAN, R. : *Veilingcatalogi periode 1989-1994*.
- SPINK & SON Numismatics Ltd, Zürich. : *Catalogus 28 : 24/X/1988; The Harald Salvesen Collection of Trade Dollars and Trade Coinage of the world*.
- STEPHANIK, Joh. W. : *Geschiedkundige Catalogus der verzameling munten van Nederlandse Bezittingen en Koloniën*, Rijksmuseum Amsterdam, 's Gravenhage, 1888.
- Catalogus muntverzameling van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap Amsterdam 1897*.
- Veilingcatalogus : Cabinet des Monnaies Joh. W. Stephanik; verzameling Stephanik, Frederik Muller & Cie, Amsterdam, 13-20/XII/1904*
- STILL, John : *Catalogue of coins exhibited in the Colombo museum*, H.C. Cottle, Government printer, Colombo (Ceylon) 1908.
- Taelman, J. : *Brugse Legpenningen*, Brugge 1992.
- VEEN, VAN J. : *De carrière der Zeven Oranjes in de Nederlandse Gewesten 1544-1795*, Serie 4. nr. 2, Zandvoort ca. 1929/1930.
- Veilingcatalogi : Nederlandse en internationale, periode 1910-2006*.

VERKADE, P. : *Muntboek bevattende Namen en Afbeeldingen van Munten geslagen in de Zeven voormalige Verenigde Nederlandse Provinciën*, P.J. van Dijk uitgeverij, Schiedam 1848.

WESTERHOF, J.B. & PURMER, D. : *Handboek van de Nederlandse Provinciale Muntslag 1573-1806*, Deel I, 1ste editie, uitgave NVMH, 2006.

WILLEMANS, W. : *Catalogus Gemeentepenningen van België 2002*.

28 Verzamelingen

Koninklijke Bibliotheek van België. Penningkabinet, Brussel

Muntmuseum Utrecht, Nederland

Verzameling R.J. Boekel, Colombo, Sri Lanka

Verzameling Christian Hamoeller, Kuala Lumpur, Maleisië

Verzameling A.J. Lansen, IJsselstein, Nederland

Verzameling Historic Dutch Period Museum, Colombo, Sri Lanka

29 Met dank aan (in willekeurige volgorde) :

De heer Alain RENARD van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel

De heer Rudy DILLEN, Numismatica Herentals

De heer Stéphane VANDENBERGH, conservator Museum Brugge

De heer Leopold VERBIST, redacteur Muntklapper EGMP

De heer J. MEVIUS, Mevius Numisbooks International bv, Vriezenveen

De dames L. MAES en V. DESPODT, Cultuurdienst Oostende

Mevrouw N. STUBBE en medewerkers van de Oostendse Heemkring Plate vzw

Mevrouw A.E. LANSEN-KIL, Neerlandicus correctrice

De heer R.J. BOEKEL, numismaat, Sri Lanka

De heer Christian HAMOELLER, numismaat, Maleisië

De heer Jaques DRUBBEL te Gent

De heer M. WILLEMANS, Lokeren, België

De medewerkers van de Munten- en Postzegelorganisatie (MPO) IJsselstein

De heer Jorgen SAMOD, Frederiksborg, Denemarken

De heer Akio SEKI, numismaat, Tokyo, Japan